

блiці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, Типового положення про відділ державної виконавчої служби головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі: Наказ Міністерства юстиції України від 20.04.2016 № 1183/5.

12. Положення про Дисциплінарну комісію приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 27.11.2017 № 3791/5.

13. Правила ведення діловодства та архіву в органах державної виконавчої служби та приватними виконавцями: Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2017 № 1829/5.

14. Порядок складання та подання звітності про діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2018 № 1979/5.

15. Положення про Раду приватних виконавців: Рішення Першого з'їзду приватних виконавців України від 14.11.2017 № 1 URL: <http://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/положення-про-РПВУ.pdf>.

УДК 347.1

ЛАВРІНЕНКО І.А.

ПРОБЛЕМАТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ ДІЙСНОСТІ/НЕДІЙСНОСТІ З ПРАВОМІРНІСТЮ/ПРОТИПРАВНІСТЮ ПРАВОЧИНІВ ІЗ ВАДАМИ ВОЛІ

У статті автор розглядає концепцію «недійсності – правопорушення» правочинів із вадами волі. Досліджуються та аналізуються погляди представників цього напряму. Визначено переваги й недоліки такого вчення.

Ключові слова: правочин, недійсність, правопорушення, воля.

В статье автор рассматривает концепцию «недействительности – правонарушение» сделок с пороками воли. Исследуются и анализируются различные взгляды представителей этого направления. Определены преимущества и недостатки такого учения.

Ключевые слова: сделка, недействительность, правонарушение, воля.

In the article the author considers the conception “invalidity – tort” bargains, which were concluded with defect of will. Different scientific opinions of the representatives of this school are researching and analyzing. It was determined advantages and disadvantages of such doctrine.

Key words: bargain, invalidity, tort, will.

Відповідно до ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Таким чином, правочин визначається як дія особи (суб'єкта права), яка має бути спрямована на досягнення певного юридичного результату. За допомогою укладання різних видів правочинів регулюються цивільні відносини (особи набувають прав, створюють обов'язки). Для досягнення вказаної мети вони мають бути дійсними, тобто не суперечити чинному законодавству та спричинити встановлення правових наслідків. Проте з різних причин суб'єктивного чи об'єктивного характеру за правочином може не визнаватися властивість дійсності.

Згідно із законодавством, однією з умов дійсності правочину є відповідність волевиявлення учасника правочину його внутрішній волі. Відсутність цієї складової частини зумовлює дефект юридичного складу правочину. У науці загальноприйнятою є класифікація недійсних правочинів за критерієм процесуальної підстави. Залежно від необхідності наявності рішення

суду виділяють нікчемні та оспорювані правочини (тобто такі, недійсність яких залежить від правоперетворювального рішення суду). Правовий наслідок, який встановлений у дефекті волі, – оспорюваність правочину.

Правочини, у яких воля не відповідає її волевиявленню, становлять інститут недійсних правочинів з вадами волі. Він представлений у ЦК України шістьма окремими нормами, які визначають правові наслідки правочинів, учинених: під впливом «фактичної недієздатності», помилки, обману, насильства, тяжкої обставини та на вкрай невігідних умовах та в зловмисній домовленості представника однієї сторони з іншою стороною.

Варто зазначити, що властивою ознакою будь-якого правочину є його правомірність, що знайшло своє законодавче закріплення у ст. 204 ЦК України. Отже, правочин розглядається виключно як правомірна дія. Але у такому разі виникає проблема правової оцінки недійсних правочинів (до яких належать правочини з вадами волі). Кожне явище, кожне питання має вирішуватися з точки зору принципу історизму, тобто як воно виникло, розвивалося, а також який якісний стан отримало. Ще на початку XX ст. В.В. Єфімов визначав правочин як: «дозволене вираження волі приватних осіб, спрямоване на юридичний наслідок, тобто на виникнення, зміну або припинення яких-небудь юридичних відносин» [1, с. 147]. Побідну позицію підтримував і Ю. Барон, який під правочином розумів «дозволене вираження волі сторони, спрямоване безпосередньо на який-небудь юридичний наслідок (виникнення, перенесення, припинення, зміна, збереження права)» [2, с. 107–108]. Підтримав ці погляди і В.М. Хвостов, який давав визначення правочину як: дозволеної дії однієї або декількох приватних осіб, спрямованої на встановлення юридичного правовідношення, яке відповідає інтересам цих осіб [3, с. 126]. У підсумку правова розробленість проблематики недійсного правочину вже тоді давала змогу виділяти «дозволеність вираження волі» як конститутивну ознаку правочину. Відсутність цієї складової частини не утворювала фактичного складу такого юридичного факту, як правочин. Розвиток вчення про недійсні правочини у кінці 20-х років минулого століття сприяв формуванню поглядів на правову природу цього явища. І.С. Петерський у своїй роботі, яка була присвячена коментуванню ЦК РСФСР та вийшла друком у 1929 році, основну увагу зосередив на такій ознаці правочину, як правомірність. «Правочином є дія, яка дозволена законом... Якщо дія має вид правочину, але спрямована проти закону чи в обхід нього, то вона не є правочином... Правочином є лише дії, мета яких спрямована на встановлення правовідношення, що дозволене законом» [4, с. 6].

Таким чином, узагальнюючи вищенаведені погляди та висловлювання, можна зазначити, що правомірність правочину є його невід'ємною ознакою. Дії, які не відповідають зазначеним вимогам, не можуть вважатися правочином та встановлювати визначені ним права й обов'язки. Розмірковуючи над проблематикою недійсних правочинів, В.О. Тархов зазначає, що «поняття недійсних правочинів логічно суперечливе, оскільки правочин – правомірна дія, а тому недійсним бути не може» [5, с. 223]. З ним погоджується М.І. Брагінський та зазначає, що якщо вважати недійсний правочин «правочином», то доведеться виключити із родового поняття «правочин» один з основних елементів – його правомірність [6, с. 190]. Зазначена позиція є домінуючою у сучасній цивілістиці.

Свого часу Д.М. Генкін зробив висновок, що такі якості, як дійсність/недійсність, нікчемність/оспорюваність, мають бути визнані не характеристиками самих правочинів, а їх юридичними наслідками. Саме виходячи з цих міркувань він формулює своє відоме висловлювання: «Правомірність чи неправомірність не є необхідними елементами правочину як юридичного факту, а визначають лише ті чи інші наслідки правочину» [7, с. 50]. До речі, у сучасній правовій доктрині, присвяченій цій проблематиці, позицію про необов'язковість правомірності/неправомірності правочину підтримує О.В. Гутніков, який зазначає, що недійсний правочин як факт може бути як правомірним, так і неправомірним [8, с. 82]. І.Б. Новицький з цього приводу зазначав, що суворе розмежування правочину та його наслідків необхідне і для протиправного правочину, оскільки не можна сказати, що він не спричинює настання жодних юридичних наслідків: протиправний правочин не спричинює тих правових наслідків, на досягнення яких він був спрямований, але у результаті його виконання настають інші, небажані для сторін наслідки [9, с. 65–67]. Звідси І.Б. Новицький робить висновок, що ознака правомірності стосується тише типу такого правочину, але не змісту якого-небудь конкретного правочину. Цей науковець оспорював позицію, що якщо правочин недійсний, то він взагалі не є правочином. Варто зазначити і той факт, що під час розгляду питання протиправного правочину І.Б. Новицький дійшов висновку про те, що не вважається протиправним правочин, вчинений під впливом погроз, обману, насильства і з використанням збігу тяжких обставин [9, с. 65–67].

В.П. Шахматов – інший видатний радянський цивіліст, пропонує власну класифікацію недійсних правочинів. Він зазначає, що недійсні правочини мають бути поділені на протиправні правочини і правочини, недійсність яких зумовлена іншими недоліками їх змісту [10, с. 136]. Запропонована автором позиція будується на об'єктивному критерії – відповідності правочину вимогам законодавства. Цю «відповідність правочину» науковець намагається розкрити через категорію «дозволеності», яка означає, що з позитивного боку дозволено те, що відповідає правовим вимогам, з негативного боку дозволеність характеризується відсутністю будь-яких негативних наслідків. Правомірною, за В.П. Шахматовим, є така поведінка, яка повністю відповідає будь-яким вимогам норми права [10, с. 128]. Отже, можна з упевненістю констатувати, що лише дійсний правочин є правомірним. Стосовно недійсних правочинів, то автор пропонував поділити їх на дві категорії: протиправні (які порушують імперативні норми права) та незаборонені. Суть цих незаборонених правочинів автор концепції пояснював так: «Між заборонами і дозволами є ще особлива самостійна «проміжна» категорія. Сутність її полягає саме в таких встановлених правом положеннях, дотримання яких ставиться у залежність від розсуду осіб, яких ці положення стосуються» [10, с. 128]. Відхід від виконання таких положень закону В.П. Шахматов не вважає неправомірним, але і не відносить до правомірних, визначаючи їх як небажане правове явище. Резюмуючи ці висловлювання, можна зрозуміти, що «незабороненість» виступає проміжною ланкою, яка знаходиться між правомірністю/неправомірністю, виражає невідповідність поведінки суб'єкта вимогам норм права, яка, хоча і не схвалюється державою, але не вважається неправомірною. Варто зазначити, що під категорією протиправний правочин дослідник розумів правопорушення, оскільки вони вчинені всупереч імперативним нормам права. До них належать правочини, вчинені під впливом обману, насильства, погрози, використання тяжкої обставини на вкрай не вигідних умовах (кабальний правочин) [10, с. 232]. Стосовно правочину, вчиненого під впливом помилки, то позиція В.П. Шахматова однозначна: «відсутність порушення юридичного обов'язку, правової заборони у разі вчинення правочинів під впливом помилки, яка має істотне значення, не дає підстави віднести їх до неправомірних дій» [10, с. 133]. Приваблива, на перший погляд, запропонована В.П. Шахматовим класифікація, є далекою від досконалості, оскільки виділення у системі юридичних фактів таких дій, які неможливо віднести ні до правомірних, ані до протиправних підриває сталу систему юридичних фактів, яка є загальноприйнятою. Крім того, дозволеною (правомірною) варто визнати не тільки таку дію, яка повністю узгоджується із законодавством, але й таку, яка йому не суперечить. Пропонуючи класифікаційну підставу для поділу недійсних правочинів, цей автор тим самим порушив закон формальної логіки, згідно з яким два протилежні судження з одного предмета не можуть бути одночасно дійсними (незаборонений правочин одночасно не є протиправним, але водночас не є і правомірним) і «Tertium non datur» (третього не дано).

Різноманітність позицій стосовно правової природи недійсного правочину, його місця в системі юридичних фактів свідчить лише про складність досліджуваного явища, відсутність єдиної позиції, а це, своєю чергою, спричинює палку суперечку у сфері досліджуваного питання. Ця багатоваріантність не в останню чергу пояснюється неоднаковим розумінням терміна «правочин». Загальновідомо, що під правочином можна розуміти як документ, юридичний факт, так і відповідне правовідношення, викликане ним. Зрозуміло, що правочин як документ існує або ні, йому не властива характеристика «дійсності/недійсності». Документ, складений на паперовому носії, підписаний його сторонами як факт реальної дійсності може лише існувати. Право може лише визнати за ним юридичну силу або ні, але як документ він не може бути недійсним. Право індиферентно ставиться до почерку, яким складено текст, кольору ручки, мови документа, місця поставлення підпису тощо (для об'єктивності необхідно зазначити, що деякі науковці все ж таки допускають можливість визнання документа недійсним [11, с. 78]). Тому варто погодитися з Д.О. Тузовим, який зазначає, що фізична сторона дії виконує у цьому разі тільки одну функцію – робить волю особи доступною для сприйняття, тобто слугує засобом волевиявлення, носієм правового змісту [12, с. 54]. Аналогічна ситуація складається довкола і юридичного факту, який також є фактом реальної дійсності, якому надається певний юридичний зміст. Як факт, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення цивільних прав та (або) обов'язків, він може існувати або ні, тому не може йтися про його недійсність. Висловлювання недійсна повинь, недійсний вік, недійсна пожежа позбавлені змісту та є такими, що суперечать законам формальної логіки. Таким чином, недійсним може бути певне юридичне правовідношення. Тому розглянемо категорію недійсних правочинів як правовідношень та їх правову природу. Це завдання неможливо вирішити без з'ясування питання: «Недійсний правочин за правовою природою є правочином чи цивільним правопорушенням?». З цією метою проведемо аналіз категорії правопорушення.

Під цивільним правопорушенням розуміють протиправну дію або бездіяльність особи, що порушує норми актів цивільного законодавства або умови договору, і з якою договір або закон пов'язують виникнення цивільно-правової відповідальності [13, с. 277].

Зрозуміло, що правопорушення є негативним явищем, яке шкодить здійсненню суб'єктами права належних їм прав. Якщо підтримати позицію, що недійсний правочин є правопорушенням, то логічним буде висновок про покладення на його сторону (сторони) цивільно-правової відповідальності. Загальновідомо, що умовами останньої є протиправність, вина, шкода та причинний зв'язок між протиправним діянням та шкодою. Зазначимо, що представники домінуючої концепції «недійсність – правопорушення» акцентують основну увагу на тому, що правочин, який не відповідає вимогам законодавства, є недійсним, а недійсність розглядається у вигляді санкції за вчинення такої дії. Звідси виникає запитання: чи завжди те, що не відповідає законодавству є протиправним? Як відомо, протиправність є ознакою правопорушення, отже, всі діяння, які не відповідають законодавству, мають бути правопорушеннями. О.О. Кот під час дослідження проблематики протиправності правочину зазначив, що відповідь на питання про те, чи є недійсний правочин протиправним, лежить на поверхні. Норми права у всіх випадках прямо вказують на незаконність недійсних правочинів. Єдина відмінність, яка, проте, не впливає на відповідь на це питання, полягає в тому, що деякі правочини закон вважає абсолютно недійсними і не вимагає визнання їх такими (нікчемні правочини), тоді як інші правочини можуть бути визнані недійсними лише за позовом зацікавленої особи на підставі рішення суду (оспорювані правочини) [14, с. 112]. Таким чином, цей науковець вважає будь-який недійсний правочин дією неправомірною (протиправною), оскільки «норми права у всіх випадках прямо вказують на незаконність недійсних правочинів».

Якщо звернутися до витоків цієї проблематики, то можна з'ясувати, що ще на початку минулого століття видатний дореволюційний цивіліст В.В. Єфімов вказував, що поняття протиправності дії включає три ознаки:

- по-перше, така дія має бути заборонена законом;
- по-друге, вимагається порушення чужого права, яке спричиняє певну шкоду;
- по-третє, необхідна наявність усвідомленої волі. Адже той, хто діє несвідомо, той не може мати і вини [1, с. 185].

Нині остання ознака виділилася із протиправності та увійшла до складу вини як самостійна умова цивільно-правової відповідальності (вільна воля є передумовою вини, а остання – необхідною умовою цивільно-правової відповідальності). В.М. Хвостов з цього приводу писав, що «протиправною дією називається дія, вчинена всупереч забороні або велінню об'єктивного права. Така дія завжди порушує чий-небудь інтерес, що захищається об'єктивним правом» [3, с. 168]. Порівнюючи визначення протиправності, надані В.В. Єфімовим та В.М. Хвостовим, можна побачити, що протиправна поведінка з необхідністю порушує чуже право (інтерес). У радянські часи О.А. Пушкін під час дослідження питання протиправності зазначав, що відповідність або невідповідність правочину закону – це питання про оцінку правочину, його допустимість або недопустимість. У протилежному випадку всі передбачені законом недійсні правочини слід вважати лише правопорушеннями. Проте правочини, укладені, наприклад, під впливом добросовісної помилки ... правопорушенням не є [15, с. 210]. Погляди О.А. Пушкіна є аргументованими стосовно того, що невідповідність правочину закону ще не свідчить про його протиправність.

Норми права визначають межі здійснення суб'єктами належних їм прав. У цих межах вони вільні у виборі того варіанту поведінки, який за певних умов вважається доцільним та бажаним. Реалізуючи своє право на свободу вибору моделі поведінки, особа не може вважатися такою, що порушує норму права. З цього приводу С.С. Алексєєв указував, що основними формами впливу права на поведінку людей є виражені в нормах права заборони, дозволи та приписи до активної поведінки [16, с. 28]. Якщо особа «порушує дозвіл» – висновок очевидний – факт правопорушення відсутній. Для того щоб поведінка набула рис протиправності, необхідно порушити юридичний обов'язок, який лежить на особі. Категорію юридичного обов'язку ґрунтовно досліджував О.Е. Лейст, який зазначав, що «у юридичних обов'язках отримує своє вираження і закріплення та суспільна необхідність поведінки учасників відносин, яка визначається пізнаними законами розвитку суспільства, допускає і вимагає правову регламентацію і забезпечення заходами державного примусу» [17, с. 50]. Але не всі приписи правових норм покладають юридичні обов'язки, що підкріплені відповідними санкціями, на тих учасників цивільних відносин, через дії яких ці приписи безпосередньо реалізуються. Справа у тому, що, крім юридичних обов'язків, забезпечених санкціями, нормативні акти часто визначають інші «обов'язки», невиконання яких не може

тягнути застосування заходів державного примусу (такі обов'язки О.Е. Лейст називає гіпотетичними). Йдеться про невиконання тих норм закону, які ведуть тільки до недосягнення особою поставленої нею юридичної мети. З цього приводу О.Е. Лейст вказує, що, якщо досягнення того чи іншого правового результату не ставиться особі в юридичний обов'язок, право визначає лише порядок здійснення тих чи інших дій, але не містить ні заборони ухилятися від них, ні веління обов'язково здійснити ці дії [18, с. 26].

Прикладом недотримання порядку досягнення бажаного правового результату є порушення вимоги про нотаріальну форму правочину, яка тягне її недійсність. Норми, які регулюють форму правочину, не встановлюють ні обов'язків, ні санкцій за її порушення. Їх невиконання є лише необхідною умовою дійсності правочину та досягнення бажаного правового результату. Також правочин, укладений особою під впливом помилки, не можна розглядати як правопорушення, оскільки неможливо на законодавчому рівні заборонити особі помилятися. Наявність помилки лише перешкоджає досягненню бажаного правового результату. Укладення ж правочину є правом, а не обов'язком особи, тому неможливо вести мову й про юридичний обов'язок не помилятися. Інакше варто було б визнати, що особа зобов'язана сама перед собою. Крім того, якщо трактувати такий правочин як правопорушення, то особи правопорушника і потерпілого збігаються. Немає порушення чужого права у разі, коли особа сама довела себе до стану «фактичної недієздатності», а потім уклала правочин. Більше того, відсутній буде й елемент усвідомлення дій, передумова вільного волевиявлення. Анулюючи юридичну силу правочину, законодавець намагається тим самим здійснити вплив на поведінку суб'єктів цивільних відносин з метою подальшого утримання від, як правило, протиправної поведінки. Цей «вплив» розрахований не лише на учасника (учасників) вчиненого правочину, але й на інших осіб, які схильні вчиняти подібні дії. Законодавець таким чином застерігає про можливі негативні наслідки порушення правових норм. Але інколи учасник (учасники) правочину просто не в змозі сприйняти подібний вплив. Тому варто погодитися з О.В. Гутніковим, який зазначає, що «у такому разі такий вплив неможливий, оскільки жодна зі сторін правочину такого впливу не здатна сприйняти» [8, с. 52].

Отже, протиправність є наслідком невідповідності дії лише тим правовим приписам, які встановлюють заборони або позитивні обов'язки, тобто невідповідність яким спричинює шкоду тим суспільним відносинам, які ними охороняються. Таким чином, умовно всі підстави визнання правочину недійсним можна поділити на дві групи: недійсність є наслідком невиконання юридичного обов'язку або встановленого порядку для досягнення поставленої цілі.

Наше законодавство формулює визначення правочину як дії особи, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, тобто визначає його як юридичний факт. Цей факт має відповідати вимозі правомірності, але чи має (а точніше чи в змозі) він бути дійсним? Дійсність можна визначити через категорію досягнення того юридично бажаного юридичного результату, на досягнення якого була спрямована воля учасника (учасників) правочину, тобто виникнення певного регулятивного цивільного правовідношення. А недійсність – властивість правочину, яка полягає у відмові законодавця надати йому юридичної сили з причини порушення імперативної норми (юридичного обов'язку) чи невиконання встановленого порядку досягнення поставленої мети. Тобто недійсність означає відмову на встановлення, зміну, припинення тих правовідносин, настання яких бажали сторони (сторона) під час вчинення правочину. Це потрібно мати на увазі, оскільки законодавець відмовляє у настанні таких наслідків (мається на увазі правочин-правовідношення), але не в анулюванні юридичного факту (якщо можливо анулювати правовідношення, яке виникає з факту, то за допомогою судового рішення неможливо перетворити факт на «нефакт»: факт неможливо визнати недійсним, він або існує, або ні), оскільки саме з цього факту виникають інші відносини, пов'язані саме з недійсністю правочину як правовідношення. Тому слушною з цього приводу є думка О.В. Гутнікова, який вказує, що, коли йдеться про недійсний правочин, має матися на увазі недійсність (заперечення) правочин-правовідношення, тобто недійсність (заперечення) тих прав і обов'язків, які мали настати з правочину, але через певні підстави не виникають. Таким чином, йдеться не про заперечення правочину – юридичного факту, а про заперечення правочин-правовідношення [8, с. 28].

Як відомо, юридичні факти за вольовою ознакою поділяються на дії та події. Дії, своєю чергою, на правомірні та неправомірні. Саме до правомірних дій і належить правочин. Але чи належить недійсний правочин до цих правомірних дій? З урахуванням вищевикладеного можна зазначити, що не кожен недійсний правочин за своєю правовою природою є протиправним, але кожен протиправний правочин є недійсним. З цього приводу важко погодитися з Д.О. Тузовим, який пише, що недійсність і протиправність – дві категорії, які не співпадають і навіть не перети-

наються, негативне вираження двох різних форм правової оцінки дії на предмет її відповідності нормам позитивного права [12, с. 53]. Правомірність є конститутивною ознакою правочину як юридичного факту, завдяки якій він визнається дійсним. Ці категорії перебувають у нерозривній єдності (без правомірності не може бути дійсності, і навпаки). Отож, до правочину як юридичного факту застосовується така категорія, як правомірність, а до правочину-правовідношення (ефекту з факту) – дійсність. Яким же чином співвідносяться між собою такі категорії, як правомірність/неправомірність та дійсність/недійсність? Як зазначалося, Д.О. Тузов вважає їх такими, що «не співпадають і навіть не перетинаються». О.В. Гутніков указує, що правомірність, а також дійсність мають обговорюватися цілком окремо [8, с. 81]. Але з позиції їх діалектичного зв'язку та взаємозумовленості проаналізуємо їх разом. Як зазначалося, дійсність стосується правового ефекту (правовідношення), а правомірність – самого юридичного факту. З урахуванням цих положень сформулюємо відповідні можливі правові моделі:

- 1) неправомірний правочин – завжди недійсний;
- 2) правомірний правочин не завжди є дійсним;
- 3) дійсний правочин завжди є правомірним;
- 4) недійсний правочин не завжди неправомірний.

Для недійсного правочину, який може бути як правомірним, так і протиправним, правомірність не є конститутивною ознакою. Вона є невід'ємним елементом дійсного правочину. Отже, дійсність у вигляді правового ефекту можлива лише стосовно категорії правомірності як юридичного факту, а неправомірність – недійсності. У структурі цієї системи знаходить собі місце ще один вид правочину, який є недійсним, проте правомірним (це правочини, вчинені під впливом істотної помилки та у стані «фактичної недієздатності», за умови відсутності стороннього неправомірного впливу на формування та вираження волі учасника таких правочинів).

Таким чином, не всі дії, які не відповідають нормі права, є за своєю природою протиправними. Лише вчинення тих правочинів, які з необхідністю порушують права осіб, завдають їм шкоду шляхом невиконання покладеного юридичного обов'язку, можна розглядати як правопорушення (за умов наявності складу цивільного правопорушення). Варто зазначити, що ця дія має бути об'єктивно протиправною, а правовідношення, що виникає з неї, не отримує належної правової підтримки. Пояснюється це тим, що правочин-правовідношення втрачає свою силу у результаті вчинення неправомірної дії «опорочивається» шляхом вчинення неправомірної дії. До таких правочинів, зокрема, належать: правочини, вчинені під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, кабальний правочин та правочин, вчинений особою, яку ввели до стану «фактичної недієздатності» з метою укладення правочину.

Список використаних джерел:

1. Ефимов В.В. Догма Римского права. Вып. 1. Общая часть. Вещное право. Посмертное переработанное издание. Петроград : Сенат. тип., 1918. 395 с.
2. Барон Ю. Система римского гражданского права. Вып. 1 Кн. 1. Общая часть : курс лекций. 3-е изд. испр. по 9-му немецкому изданию / Переводчик Петражицкий Л.И. Санкт-Петербург : Изд. юрид. кн. маг. Мартынова Н.К., 1909. 250 с.
3. Хвостов В.М. Система римского права. Кн. I. Общая часть. II. Вещное право. IV. Семейное право. V. Наследственное право : конспект лекций. Санкт-Петербург : Изд. Н.П. Карбасникова, 1908. 455 с.
4. Перетерский И.С. Сделки. Договоры. Гражданский кодекс РСФСР: Научный комментарий / Под ред. С.М. Прушницкого, С.И. Раевича. Москва : Юрид. изд-во НКЮ РСФСР, 1929. Вып. V. 84 с.
5. Тархов В.А. Гражданское право. Общая часть. Курс лекций. Чебоксары : Чув. книж. изд-во, 1997. 331 с.
6. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Издание 2-е, завод 6-й (стереотипный). Москва : «Статут», 2003. 848 с.
7. Генкин Д.М. Недействительность сделок, совершенных с целью, противной закону. *Ученые записки ВШЮН*. Москва : Юрид. изд-во Мин. юст. СССР, 1947. Вып. 5. С. 40–57.
8. Гутников О.В. Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания. Москва : Бератор-Пресс, 2003. 576 с.
9. Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность. Москва : Госюриздат, 1954. 247 с.
10. Шахматов В.П. Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия. Томск : Изд-во Том. ун-та, 1967. 310 с.

11. Хатнюк Н.С. Правова природа оспорюваних правочинів. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 77–80.
12. Тузов Д.О. Недействительность и противоправность. *Сборник статей памяти М.М. Агаркова*. Ярославль. Яросл. гос. ун-т., 2007. С. 33–69.
13. Цивільне право України : підручник: У 2 т. / Борисова В.І. (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2007. Т. 1. 480 с.
14. Кот О.О. Природа недійсних правочинів. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. 2009 . № 4 (59). Харків : Право, 2009. С. 108–118.
15. Гражданское право Украины : учебник. В 2 ч. / А.А. Пушкин, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка и др.; Под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. Харьков : Основа, 1996. Ч. 1. 440 с.
16. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит., 1966. 186 с.
17. Лейст О.Э. Санкции в советском праве. Москва : Госюриздат, 1962. 238 с.
18. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы). Москва : Изд. МГУ, 1981. 240 с.

УДК 347.6

МЕНДЖУЛ М.В.

ПРИНЦИПИ СІМЕЙНОГО ПРАВА В ЗАКОНОДАВСТВІ НОРДИЧНИХ ДЕРЖАВ

У статті досліджено принципи сімейного права в Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії та Ісландії. Встановлено спільні засади правового регулювання сімейних відносин у нордичних державах та національні особливості. Нордичні держави успішно впроваджують принцип відповідального батьківства, проявами ефективності якого є зростання залучення батьків до виховання та догляду за дітьми. На основі проведеного дослідження запропоновано пропозиції з удосконалення законодавства України.

Ключові слова: принципи, сімейні відносини, нордичні держави, подружжя, батьки та діти, відповідальне батьківство.

В статье исследованы принципы семейного права в Швеции, Норвегии, Дании, Финляндии и Исландии. Установлены общие принципы правового регулирования семейных отношений в нордических странах и национальные особенности. Нордические государства успешно внедряют принцип ответственного отцовства, проявлениями эффективности которого является рост привлечения родителей к воспитанию и уходу за детьми. На основе проведенного исследования предложены изменения по усовершенствованию законодательства Украины.

Ключевые слова: принципы, семейные отношения, нордические государства, супруги, родители и дети, ответственное отцовство.

The article examines the principles of family law in Sweden, Norway, Denmark, Finland and Iceland. The common principles of legal regulation of family relations in the Nordic states and national peculiarities are established. The Nordic states are successfully implementing the principle of responsible parenthood, whose manifestations of effectiveness are the increased involvement of parents in childcare and care. On the basis of the conducted research suggestions on improvement of the legislation of Ukraine are offered.

Key words: principles, family relations, Nordic states, marriages, parents and children, responsible fatherhood.